

Makbul Olmasına Rağmen İhtilaf Nedeniyle Merdud Olan Hadis Türleri: Şâz ve Muhtarib Hadisler

Araştırma
Makalesi
Research
Article

Hanifi UĞUZ

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis
Anabilim Dalı,
PhD Student, Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Department of
Hadith,
Konya, Türkiye
✉ hanifi.uguz@solimpeks.com

ROR: ror.org/013s3zh21
ORCID: orcid.org/0000-0002-6435-2342

Yazar
Author

Oğuz, Hanifi. "Makbul Olmasına Rağmen İhtilaf Nedeniyle Merdud Olan Hadis
Türleri: Şâz ve Muhtarib Hadisler". *Tevilat* 6/1 (Haziran 2025), 155-182.
doi.org/10.53352/tevilat.1695645

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 09.05.2025
Accepted / Kabul Tarihi: 25.06.2025

e-ISSN: 2757-654X
www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal
içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and
scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan
çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında
yayınlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to
their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Makbul Olmasına Rağmen İhtilaf Nedeniyle Merdud Olan Hadis Türleri: Şâz ve Muḍtarib Hadisler

Bu makale, İslam dininin temel kaynaklarından biri olan sünnetin doğruluğunu ve güvenilirliğini tespit etmek için geliştirilen hadis usulü içerisinde, makbul olmasına rağmen ihtilaf sebebiyle merdud kabul edilen iki önemli hadis türü olan şâz ve muḍtarib hadisleri ele almaktadır. Makalenin amacı, bu hadis türlerinin tanımını, şartlarını ve örneklerini inceleyerek, hadis usulü içerisindeki yerlerini ve önemlerini ortaya koymaktır. Bununla beraber şâz ve muḍtarib hadislerin birbirlerinden ayrılan özelliklerini ve bunların hadis usulü açısından taşıdığı önemi vurgulamaktır. Makale, şâz ve muḍtarib hadislerin kaynaklarını ele alarak, bu kavramların tarihsel gelişimini ve farklı hadis alimleri tarafından nasıl yorumlandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, şâz ve muḍtarib hadislerin metin ve senet analizi açısından nasıl değerlendirildiğini ve bu tür hadislerle karşılaşıldığında hangi yöntemlerin uygulanması gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. Makalenin son bölümünde ise, şâz ve muḍtarib hadislerin hadis usulü açısından taşıdığı önem vurgulanmaktadır.

Özet

Anahtar Kelimeler: Hadis, Usul, Makbul, Şâz, Muḍtarib.

Types of Hadith Deemed Reliable Yet Rejected Due to Disagreement: Shādh and Muḍtarib Hadiths

This article examines two significant types of ḥadīths -shādh and muḍtarib- which, although classified as admissible (maqḅūl) within the framework of ḥadīth methodology (‘ilm al-ḥadīth), are nevertheless deemed unacceptable (mardūd) due to scholarly disagreement. The primary aim of this study is to provide a thorough analysis of the definitions, conditions, and illustrative examples of these two categories, while clarifying their positions and significance within the science of ḥadīth. In doing so, it seeks to highlight the distinctive features separating shādh and muḍtarib reports and to underscore their methodological implications. Furthermore, the article explores the sources and historical development of these concepts, offering insights into how they have been interpreted by various ḥadīth scholars over time. It also addresses how shādh and muḍtarib reports are assessed in terms of both textual (matn) and chain (isnād) analysis, outlining the principles and methods applied when such narrations are encountered. In the last part of the article the importance of shadh and mudtarib hadiths is emphasized regarding hadith methodology.

Abstract

Keywords: Ḥadīth, Methodology, Admissible, Shādh, Muḍtarib.

Giriş

İslam dini, Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynağı olarak kabul edilen sünnete büyük önem vermiştir. Sünnet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) izafe edilen sözler, fiiller ve onayladığı uygulamalar

(takrirleri) olarak tanımlanır. Sünnet, Kur'an'ın mesajını anlamada ve uygulamada rehberlik eder. Bu değerli bilgi kaynağı, hadisler aracılığıyla nesilden nesile aktarılır. Hadislerin doğruluğu ve güvenilirliği, İslam alimleri tarafından büyük bir titizlikle incelenmiş ve bu konuda "isnad" adı verilen bir sistem geliştirilmiştir. İsnad sistemi, bir hadisin Peygamber'e kadar uzanan bir zincir halinde râviler tarafından aktarıldığını gösteren bir belgedir. İsnad sistemi, bir hadisin doğruluğunu ve sıhhatini tespit etmede önemli bir rol oynamıştır. İsnad sistemi, rivayetin sıhhatini inceleyerek, hadisin kaynak doğruluğunu ve aidiyetini belirler. Ancak, sika görünen râviler arasında da farklı yorumlar ve anlaşmazlıklar (ihtilaf) ortaya çıkabilir. Bir hadisi rivayet eden sika bir râvinin, diğer sika râvilerin görüşlerine aykırı bir şekilde hadisi rivayet etmesi durumunda, bu hadisin doğruluğu sorgulanabilir hale gelir. İşte bu noktada, makbul olmasına rağmen ihtilaf sebebiyle merdud kabul edilen hadisler ortaya çıkar. Bu çalışmada, bu kategoriye giren iki önemli hadis türü olan şâz ve muztarib hadisler ele alınacaktır.

1. Şâz Hadis

Şâz kelimesi (شذ ذة) fiilinden ismi faildir. Sözlükte "cemaatten ayrılan adam, ona muhalefet edip tek kalan kişi"¹, gibi anlamalarda kullanılmaktadır. "شذ القول" kalıbı da, kaideden çıkıp, kıyasa muhalefet eden kişi anlamında kullanılmaktadır. Şâz kelimesi yapısı itibarı ile hem muhalefet etmeyi hem de ayrılmayı ifade ettiği görülmektedir.

Hadislerde de şâz kelimesi ayrılmak anlamında kullanıldığı görülmektedir.

İbn Ömer nakledilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır, "Muhakkak ki Allah benim ümmetimi -veya Muhammed ümmetini- sapıklık üzere bir araya toplamaz. Allah'ın (c.c.) eli, cemaatin üzerindedir. Kim cemaatten ayrılırsa, cehenneme

¹ Muallim Budrus Büstânî, *Muhît el Muhît* (Beyrut: Dâru'l Kitâp el-İlmiyye, 2009), 5/81.: İbn Manzûr, *Lisanü'l Arap* (Kahire: Darü'l Hadis, 2003), "şzz", 5/59.

ayrılmış olur.”² Buradaki “ayrılma” kelimesi “تَدْرِيبٌ” fiili ile ifade edilmiştir.

Şâz kavramı ilk defa 2. (8.) yüzyılda Şu’be b. Haccâc (ö. 160/776) ve Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-814) tarafından kullanılmıştır.³ Bu ıstılahın anlamı konusunda ise âlimler ihtilaf etmişler ve farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Şâfiî (ö.204/819) şâz kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Sika bir râvinin insanlara muhalif olarak rivayet ettiği hadis değil de sika bir râvinin başkalarının rivayetine muhalif olarak rivayet ettiği hadistir.”

Hicaz âlimlerinin birçoğu da bu ıstılahı benimsemişlerdir.⁴ Şâfiî’nin tanımından anlaşılan güvenilir bir râvinin hiç kimsenin bilmediği veya duymadığı bir hadis rivayet etmesi değil de başkalarına muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Bu tanımdan şu da anlaşılmaktadır ki, Şâfiî döneminde bu kavram, güvenilir bir râvinin kimsenin bilmediği bir hadis rivayet etmesi de şâz olarak isimlendirilmektedir. Şâfiî de bu tanıma karşı çıkmaktadır.

Hâkim en-Nisâbü’rî (ö.405/1014) ise şu tanımlı yapmaktadır: “Sika bir râvinin fert olarak rivayet ettiği ve mutâbii olmayan hadistir.”⁵

Hâkim bu tanımlı ile Şâfiî’nin tanımına katılmamaktadır. Çünkü Şâfiî’nin tanımında muhalefet bulunmaktadır. Hâkim’in tanımında ise muhalefet bulunmamaktadır. Hâkim’e göre bir hadisin şâz olarak değerlendirmesi için sika bir râvinin bir hadisi tek başına rivayet etmesi ve mutâbaatının bulunmamasını yeterli görmektedir. Bu anlamda bakıldığı zaman Kütüb-i sitte içerisindeki birçok hadis, Hâkim’e göre şâz konumuna düşmektedir.

² Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmiü’s-Sahîh (Sünenü’t-Tirmizî)*, thr. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, (Şam, Müessesetü’r-Risâletü’n-Nâsirûn), 2017 “Fiten”, 7 (No. 2305).

³ Abdullah Aydın, “şâz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Erişim 1 Haziran 2021).

⁴ İbn Kesir, *el-Bâisu’l-Hadîs Şerhu İhtisâri Ulûmi’l-Hadîs*, (Şam: Dâru’l-Feyha, 2016), 65.: Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Tedribu’r-Ravî Şerhi Takribu’n-Nevevî*, (Şam: Müessesetü’r-Risâletü’n-Nâsirûn, 2014), 155.

⁵ İbn Kesir, *el-Bâisu’l-Hadîs Şerhu İhtisâri Ulûmi’l-Hadîs*, 155.

Ebû Ya'lâ el-Halîlî (ö.446/1054) şâz kavramını şöyle tanımlamaktadır “Sika olsun veya olmasın tek bir isnadı bulunan hadistir.”⁶

Bu tanımda ise, Şâfiî'nin getirdiği sika ve muhalefet şartı olmadığı gibi, Hâkim'in getirdiği sika şartı da bulunmamaktadır. Hâkim ve Ebû Ya'lâ'nın tanımlarından anlaşılan fert hadis de şâz olarak değerlendirilmektedir. Ebû Ya'lâ “sika olsun veya olmasın” tanımı ile kavrama zayıf rivayeti de ekleyerek tanımı daha çok problemlili hale getirmiştir. İbnü's-Salâh (ö.643/1245), şâz kavramının tanımını vermeden, önceki şâz kavramı ile ilgili tanımları değerlendirmektedir. Buna göre Şâfiî'nin tanımında bir müşkül görmemektedir. Hâkim ve Ebû Ya'lâ'nın tanımlarında ise problem olduğunu ve bu tanımlara göre Sahîhayn'da da geçen, adâlet ve zapt sahibi kimselerin rivayet ettiği “Ameller niyetlere göredir” hadisi gibi hadisler şâz durumuna düşmektedir. Ömer b. Hattab (r.a.) bu hadisi Rasûlullah (s.a.v.)'den rivayetinde tek kalmıştır. Yine Alkame İbn Vakkas (ö. 86/705), Ömer'den, Muhammed b. İbrâhîm, Alkame'den, Yahya İbn Sa'îd de Muhammed İbn İbrâhîm'den rivayetinde tek kalmışlardır. Benzeri hadisler azımsanmayacak miktarda Sahîhayn'da geçmektedir. O halde Hâkim ve Ebû Ya'lâ'nın şâz tanımları uygun gözükmemektedir. Bundan sonra da İbnü's-Salâh şâz kavramını şöyle tanımlamaktadır

“Bir râvinin rivayetinde tek kaldığı hadise bakılır. Eğer bu hadis, hıfz ve zabt yönünden daha üstün başka bir râvinin rivayetine muhalif olarak rivayet ediliyorsa, işte bu tek kalan râvinin rivayet ettiği hadis merduttur, şâzdır. Fakat tek kalan râvinin rivayeti başkasının rivayetine muhalif değilse, o zaman onu rivayet eden kimse için bir kadh (zayıflık) sebebi değildir. Ancak bu tek kalan râvi, zayıf ve güvenilmeyen birisi ise, işte o zaman tek kalması onun için bir kahd sebebidir.”⁷

İbnü's-Salâh'ın tanımından anlaşılan sika bir râvinin tek başına rivayet ettiği hadis şâz kavramına dâhil edilmemektedir. Bir hadisin şâz olmaması için aynı hadisin daha sika bir râvi ya da râvilere

⁶ İbn Kesir, *el-Bâisu'l-Hadîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*, 65.

⁷ Ebû Amr Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrazûrî İbn Salâh, *Ulûmu'l -hadîs (Mukaddimetü İbnu's-Salâh)*, thk. Nurettin İtr, (Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1998), 77-79.

muhaliif olarak rivayet edilmesi gerekmektedir. Bu durumda daha sika râvinin rivayeti tercih edilir ve bu hadise mahfuz hadis denir, tercih edilmeyen hadise ise şâz hadis denilir.

İbnü's-Salâh tek kalan râvi, zayıf ve güvenilmeyen birisi olduğu zaman bunu kadh (zayıflık) sebebi saymaktadır. Bu durumda bu hadis münker hadis kapsamına girmektedir.

İbn Hacer (ö.852/1448), şâz hadisin daha açık bir tanımını yaparak, örneklerle onun daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır. Bu konuda şöyle demiştir

“Bir râvinin hadisine ya zabt fazlalığı ya adet çokluğu ya da tercih sebeplerinden birisi dolayısı ile kendisinden daha üstün bir başka râviye muhalefeti meydana gelirse daha üstün olanı tercihe mahfuz, tercih edilmeyene ise şâz denir.”⁸

Bunun misali Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) İbn Uyeyne kanalıyla Amr b. Dinar'dan, onun Avsece'den, onun da İbn Abbas'dan rivayet ettikleri şu hadistir

“Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bir adam vefat etmiş ve azat ettiği bir köleden başka varis bırakmamıştı. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun (adamın) mirasını ona (azatlı kölesine) verdi.”⁹

Bu hadisin İbn Abbas'a bağlanmasında İbn Cüreyc (ö. 150/767) ve diğerleri İbn Uyeyne'ye (ö. 198/814) tabi olmuştur. Hammad b. Zeyd (ö. 179/795) ise onlara muhalefet ederek hadisi Amr b. Dinar (ö. 126/744) yoluyla Avsece'den nakletmiş ve İbn Abbas'ı zikretmemiştir.

Ebû Hatim şöyle demiştir “Mahfuz olan İbn Uyeyne hadisidir” Hammad b. Zeyd, adalet ve zabt sahibi olmakla birlikte Ebû Hâtım (ö. 277/890), sayı bakımından Hammad b. Zeyd'e nispetle daha çok olan kimselerin rivayetini tercih etmiştir. Bu açıklamalardan anlaşılan şâz makbul olan râvinin kendisinden daha üstün olan

⁸ İbn Hacer el-Askânî, *Nuhbetü'l Fiker Şerhi*, çev. Talât Koçyiğit, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 43.

⁹ Ebû Dâvûd, Süleyman İbnü'l Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, (Şam: Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2017), “Ferâiz”, 8 (No. 2905): Tirmizî, “Ferâiz”, 14 (No. 2238): Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâceh*, thk. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, (Şam: Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2015), “Ferâiz”, 11 (No. 2741).

râvilere muhalif olarak rivayet ettiği hadistir. Istılah açısından da şâzın kabul edilen tarifi budur.”¹⁰ Bazı hadisçiler şâz kelimesi yerine “gayri mahfuz” lafzını, zıddı olarak ise “mahfuz” lafzını kullanmaktadır.¹¹

“İbn Hacer şâz kavramı ile münker kavramına karıştıranlar için şöyle der:

“Şâz ile münker arasında tek yönlü umum husus (ilişkisi) vardır. Yani aralarında daha güvenilir râvilere muhalefet bakımından birlik: şâz râvisinin sika (güvenilir), veya sadûk (doğru sözlü), münker râvisinin ise zayıf olması yönünden ayrılık vardır. Aralarında eşitlik olduğunu söyleyenler hataya düşmüşlerdir.”¹²

1. 1. Şâz hadisin Şartları

Bir hadisin şâz kapsamına girmesi için bazı şartları üzerinde taşınması gerekmektedir. Bu şartlar:

1- Râvinin sika olması: Râvinin adalet ve zapt yönünden güvenilir olması gerekmektedir. Zira râvi zayıf ise, bu râvinin rivayeti şâz kapsamında da değil de münker kapsamında değerlendirilir.

İbn Hacer (ö.852/1448) de bu noktada düşülen hataları belirlemek için yukardaki yarımı yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü zayıf râvi ya da râvilerin rivayeti sika râvi ya da râvilerin rivayeti ile çatışırsa, zayıf râvi ya da râvilerin rivayeti bırakılır, sika râvi ya da râvilerin rivayeti kabul edilir.

Bu durumda bırakılan zayıf râvilerin rivayetine “münker”, kabul edilen râvilerin rivayetine de “ma’ruf” denilir.

Sika râvi rivayetinde tek kalmayıp kendisine başka sika râviler de katılıyorsa, bu hadis başka terimlerle ifade edilmektedir. Bu terim ise muztarib hadis başlığı altında incelenecektir.

2-Bir hadisin şâz kavramı içerisinde değerlendirilmesi için ikinci bir şart da sika râvinin rivayetinde tek kalması gerekmektedir. Sika râvinin tek kalması Hâkim’in tanımına uymakla

¹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Nuhbetu'l Fiker Şerhi*, 43-44.

¹¹ Tirmizî, “zekât”, 17 (No. 649).

¹² İbn Hacer el-Askalânî, *Nuhbetu'l Fiker Şerhi*, 45.

beraber yukarda da değindiğimiz gibi bu da yeterli değildir. Bunun için aşağıda değineceğimiz üzere muhalefet şartı da gerekmektedir.

3-Râvinin kendisinden daha güvenilir olan râvilere muhalefet etmesi gerekmektedir. Eğer muhalefet yoksa şâzlıktan bahsedilemez. Ebû

Bir hadiste şâzlıktan bahsetmek için bu üç şartın bir arada bulunması gerekmektedir. Eğer bu şartlardan biri eksik olursa hadis şâz olmaktan çıkar.

1. 2. Şâz Hadisin Bulunduğu Mahaller

Şâz hadisi İbn Hacer'in vermiş olduğu: makbul olan râvinin kendisinden daha üstün olan râvilere muhalif olarak rivayet ettiği hadis olarak tanımladıktan sonra,¹³ bulunduğu mahaller incelendiği zaman, şâzlığın hem senette hem de metinde meydana geldiği görülür.

1. 2. 1. Senette Şâz

Senetteki şâzlıkla ilgili misallerden birisi şu hadistir:

İbn Şihâb ez-Zührî'den (ç. 124/742), o da Saîd ibn Müseyyeb'den, o da Attâb b. Esîd (r.a.)'den "Nebî (s.a.v.) insanlara üzüm bağlarını ve meyvelerini tahmin edecek kimseler gönderirdi." Tirmizî (ö.279/892) bu hadisi hasen – garip olduğunu ifade ettikten sonra aynı hadisi bir de İbn Cüreyc, ibn Şihâb'dan, o da Urve b. Zubejr'den, o da Âişe (r.ah.) kanalı ile zikretmektedir. Tirmizî bu hadis hakkında şöyle demiştir, "Bu hadis Muhammed'e –yani Buhârî'ye- sordum. Buhârî bana şöyle dedi: "İbn Cüreyc'in hadisi mahfuz değildir. Fakat İbn Müseyyeb'in Attâb b. Esîd'den rivayet ettiği hadis, daha sahihtir."¹⁴

Bu durumda İbn Cüreyc'in naklettiği hadis şâz, İbn Müseyyeb'in rivayet ettiği hadis ise mahfuzdur. Buradan hareketle isnad her ne kadar şâz olsa da bu şâzlık metni etkilemediğinden uygulamada bir karşılığı bulunmamaktadır. Ancak asıl şâzlık hadisi

¹³ Subhi es-Salih, *Hadisi İlimleri ve Hadis İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996), 164.: Mahmud Tahhân, *Yeni hadis usulü (Teyisîru Mustahahi'l Hadis)*, çev. Cemal Ağırman, (İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010), 134.

¹⁴ Tirmizî, "zekât", 17 (No. 649).

uygulamada etkileyen ve hadisi merdud kılan metinde görülen şâzlıktır.

Konu ile ilgili diğer bir misal: Tirmizî’de geçen şu hadistir: Cabir b. Abdullah (r.a.)’dan rivayet edilmiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) üç defa haccetmiştir: hicretinden önce iki hac ve hicret ettikten sonra umre ile bir hac yaptı. Kendisi altmış üç deve götürdü ve geri kalanını da Ali (r.a.) Yemen’den getirdi. Ebu Cehl’in burnunda gümüş halka bulunan devesi de onların arasında idi. O develeri kesti. Rasûlullah (s.a.v.) her deveden bir parça et alınmasını emretti. Etler pişirildi ve Rasûlullah (s.a.v.) onun suyundan içti”.

Tirmizî şöyle demiştir: “Bu hadis Süfyan’ın rivayetinden dolayı gariptir. Biz bunu sadece Habbab’ın hadisinden bilmekteyiz. Gördüm ki Abdullah b. Abdurrahman bu hadisi kendi kitaplarında Abdullah b. Ebî Ziyad’dan rivayet etmiştir. Muhammed (Buhârî)’ye bu hadisi sordum: onu Es-Sevri’nin Ca’fer’den, babasından, Câbir (r.a.)’den, Nebi (s.a.v.)’den gelen rivayet olarak tanımadı ve hadisi mahfuz saymadı. Dedi ki: Es-Sevri’den, Ebu İshak’dan ve Mücahid’den mürsel olarak gelmiştir.”¹⁵

Buradaki şâzlık hadisin ekser rivayetlerinin bize mürsel olarak ulaşmış, merfû olarak ulaşmamasıdır. Dolayısı ile Buhârî’nin de belirttiği gibi merfû yoldan bize gelen rivayet mahfuz değildir. Fakat mürsel yoldan bize ulaşan rivayetler mahfuzdur.

1. 2. 2. Metinde Şâz

Metindeki şâzlıkla ilgili hadisin misali ise: Ebû Dâvûd (ö.275/889) ve Tirmizî’nin, Abdulvâhid b. Ziyâd yoluyla, o da el-A’meş’den, o da Ebû Sâlih’den, o da Ebû Hüreyre (r.a.)’den dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.): “Sizden biriniz sabah (farzından) önce kıldığını iki rekât (sünnet)’ten sonra sağ yanı üzere yatsın.”¹⁶

Bu hadis ile ilgili olarak Beyhâkî (ö.458/1065) şöyle demektedir: Abdulvâhid burada birçok kişinin rivayetine muhalefet etmektedir. Hâlbuki âlimler bunu Rasûlullah (s.a.v.)’in sözü değil fiili olarak rivayet etmişlerdir. Abdulvâhid ise A’meş’in sika

¹⁵ Tirmizî, “hacc”, 6 (No. 826).

¹⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 292 (No. 1261); Tirmizî, “Salât”, 196 (No. 422).

arkadaşları arasında bu lafız rivayeti ile tek kalmıştır.¹⁷ Buradaki şâzlığı meydana getiren sebep, Rasûlullah (s.a.v.)'in fiilinin kavli olarak aktarılmasıdır. Yoksa sabah namazının sünnetini kılan bir kimsenin sünnet olarak sağ tarafına uzanması noktasında bir sorun yoktur. Bu sünnetin fiili olarak ifade eden hadis ise Âişe (r.ah.) kanalıyla bize ulaşmaktadır:

Âişe (r.ah.) dedi ki: “Rasûlullah (s.a.v.) müezzin sabah ezanını bitirip sustuğu zaman, sabah namazının farzından önce ve fecir belirdikten sonra, kalkar iki rekât hafif namaz kılardı. Sonra müezzin gelip kamet getirinceye kadar sağ tarafına uzanırdı.”¹⁸

Şayet bu rivayetlerde kuvvet bakımından kavli olarak gelen hadisler fiili olarak gelen hadislere eşit olsa idi, tercih olarak kavli sünnet tercih edilecekti. Fakat burada zikredilen kavli sünnet şâz olarak kalmakta, çünkü fiili sünnet olarak gelen hadis daha kuvvetli olduğu için o tercih edilmektedir.

Konu ile ilgili bir başka misal ise:

İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû Bekr b. Süleyman b. Hayseme haber verdi ki O'na ulaştığına göre: Rasûlullah (s.a.v.) namazda şüphe edildiğinde yapılan iki sehiv secdesini, insanlar bu konuda kendisine iyice hatırlatıncaya kadar yapmazdı.

İbn Şihâb dedi ki: Bu haberi Saîd b. Müseyyeb Ebû Hüreyre'den naklen bana bildirdi. Ayrıca Ebû Seleme b. Abdurrahmân, Ebû Bekr b. Hâris, İbn Hişam ve Ubeydullah b. Abdullah da bana haber verdiler.

Ebû Dâvûd (ö. 275/889) dedi ki: Bu haberi Ebû Nasr Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih et-Tâî el-Yemâmî (ö. 129/747) ve İmran b. Ebî Enes, Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, o da babasından, o da Ebû Hüreyre'den bu hadisi nakletmiş ve Rasûlullah (s.a.v.)'in iki defa secde ettiğini söylememiştir.

¹⁷ Suyuti, *Tedribu'r-Ravî Şerhi Takribu'n-Nevevi*, 157.: Tahhân, *Yeni hadis usulü (Teyisîru Mustahâhi'l Hadis)*, 135.

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiü's-Sahîh*, thr. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, (Şam: Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn), 2018, “Ezân”, 15 (No. 626).

Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Zübeydi, Zührî'den, o da Ebû Bekr b. Süleyman b. Hayseme'den rivayet edip sehiv secdelerini yapmadı demiştir.¹⁹

Ebû Dâvud yukarıdaki hadislerden önce secde yapıldığına dair hadisleri verdikten sonra²⁰, yapılmadığına dair hadisleri zikretmiştir. Böylece bu hadisin şâz olduğunu göstermek istemiştir.

Bu konuda Ebû Hüreyre'den ve başka kanallardan gelen birçok rivayette Rasûlullah (s.a.v.)'in sehiv secdesi yaptığına dair haberler gelmektedir.²¹ Muhammed b. Sîrîn'den, o da Ebû Hüreyre'den: Rasûlullah (s.a.v.) iki rekât namaz kıldı ve namazdan ayrıldı. Zül-yedeyn dedi ki: Ey Allah'ın Resulü namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu? Rasûlullah (s.a.v.) dedi ki: "Zül-yedeyn doğru mu söylüyor?" İnsanlar da evet dediler. Rasûlullah (s.a.v.) kalktı ve son iki rekât namaz daha kıldı, sonra selam verdi, sonra tekbir aldı önceki secdeleri gibi veya biraz daha uzun secde yaptı.²²

İbn Abdilber Zül-yedeyn kıssasında hiçbir âlimin Zührî'den yapılan rivayete değer vermediğini ve onu terk ettiklerini söylemektedir.²³

Diğer bir misal ise şöyledir:

Bize Hafs b. Ömer en-Nümerî tahdis etti, bize Hemmâm tahdis etti, bize Katâde tahdis etti, Hasen'den, Semüre (r.a.)'den: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Her çocuk akîka kurbanı karşılığında rehinedir. Onunu (çocuk) için yedinci günü kurban kesilir, başı tıraş edilir ve kurbanın kanı başına sürülür.

Katâde'ye başa kan sürmenin nasıl yapıldığı sorulduğu zaman şöyle demiştir: "Akîka kurbanını kestiğin zaman ondan bir yün alırsın, kurbanın (kan çıkan) damarına tutarsın, sonra da çocuğun (başındaki) bingıladağının üzerine koyarsın, (başından) iplik şeklinde kan siydikten sonra çocuğun başını yıkar ve tıraş edersin"

¹⁹ Ebû Dâvûd, "Salât", 194 (No. 1013).

²⁰ Bkz. Ebû Dâvûd, "Salât", 194 (No. 1007-1018).

²¹ bk. Buhârî, "Sehv", 1-9 (No. 1224-1236).: Ebû'l Hüseyyn Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim (el-Câmiü's-Sahîh)*, thr. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, (Şam: Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn), 2016, "Mesâcid ve mevâzîu's-salat", 82-102

²² Buhârî, "Sehv", 4 (No. 1228).: Müslim, "Mesâcid ve mevâzîu's-salat", 98.

²³ Necati Yenieli, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1988), 4/74.

Ebû Dâvûd dedi: “Burada kullanılan ‘yüdemâm’ (başa kan sürme) Hemmâm’ın vehmidir. Hemmâm’a bu sözünden dolayı muhalefet edilmiştir. Bu Hemmâm’dan gelen bir vehimdir. Hemmâm bu sözü “yüdemâm = kana boyanır” şeklinde rivayet ederken, (Hemmâm’ın dışındaki raviler) yüsemâm = isimlendirilir” şeklinde rivayet etmişlerdir. (Hemmâm’ın sözü) burada alınmaz, “yüsemâm = isimlendirilir” (lafzı) daha sahihtir. Bunun gibi (yüsemâm) şeklinde başka rivayetler de vardır.²⁴

Hemmâm b. Münebbih (ö.132/750) sika bir râvi olmasına rağmen bu rivayetinde hata etmiştir. Çünkü diğer sika râvilere muhalif olarak “yüsemâm” lafzı yerine “yüdemâm” lafzını kullanarak hata yapmıştır. Ebû Dâvûd, Hemmâm’ın bu hatasını “vehim” diyerek ortaya koymuştur.

Katâde’nin “yüdemma” ile ilgili açıklaması ise islâmî bir uygulama olmayıp cahiliye döneminde Arapların yaptığı bir uygulamadır.²⁵ Ebû Dâvûd sika bir ravi olan Hemmâm’ın hatasını ortaya çıkarmış ve diğer sika ravilere muhalefeti nedeniyle bu rivayetini terk etmiştir. Böylece sahih yollarla gelen bir hadis metindeki şazlık nedeniyle zayıf hadisler kısmına girmiştir.

Ebû Dâvûd’da geçen diğer bir misal de şöyledir:

Bize Ahmed b. Yusuf b. Musa tahdis etti, bize Cerir tahdis etti, O da Sehl’den – yani İbn Ebi Salih’den- Zührî’den, Urve b. Zübeyr’den:

Bana Fâtıma bint Ebi Hubeys tahdis etti ki: o Esmâ’dan istedi veya Esmâ bana tahdis etti ki: Fâtıma bint Ebi Hubeys (Esmâ’dan) kendisi için Rasûlüllah (s.a.v.)’e (istihaza’nın hükmünü) sormasını istedi. Rasûlüllah (s.a.v.) ona namaz kılmadığı günlerde oturmasını (namaz kılmamasını), sonra da temizlenmesini emretti.

Ebû Dâvûd dedi ki: “Bunu Katade Urve’den, o da Zeyneb bint Ümmü Seleme’den, “Ümmü Habîbe bint Cahş istihaza oldu da Rasûlüllah (s.a.v.) ona hayz günlerinde namazı terk etmesini, sonra yıkanıp namazına devan etmesini emretti” şeklinde rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd dedi ki: “Katade Urve’den hiçbir şey duymamıştır.”

²⁴ Ebû Dâvûd, “Edâhî”, 21 (No. 2837).

²⁵ Necati Yeniel, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 10/544.

Ebû Dâvûd, “İbn Uyeyne, Zührî’nin Amra tarikiyle Âişe (r.ah.)’den rivayet ettiği hadisinde, Ümmü Habîbe müstehâza idi. Rasûlullah (s.a.v.)’e (istihzanın hükmünü) sordu. O da hayz günlerinde namazı terk etmesini emretti. Sözü ilave etti” dedi.

Yine Ebû Dâvûd dedi ki: “Bu İbn Uyeyne’nin bir vehmidir. Çünkü Hafızların Zührî’den (ö. 127/742) rivayet ettikleri hadiste bu (namazı terk eder ifadesi) yoktur. Süheyl b. Ebi Salih bundan müstesnadır. Nitekim Humeydi bu hadisi, İbn Uyeyne’den rivayet etmiş, onda “Hayz günlerinde namazı terk eder” cümlesini zikretmemiştir.

Mesruk’un hanımı Gamîr bint Amr, Âişe (r.ah.)’dan: “Müstehâza, hayz günlerinde namazı terk eder sonra temizlenir” şeklinde rivayet etmiştir.

Abdurrahman b. Kâsım babasından Rasûlullah (s.a.v.)’in müstehâzaya, hayzlı günleri miktarınca namazı bırakmasını emretmiştir.

Ebû Bişr Câfer b. Ebi Vahşiyye, İkrime’den o da Rasûlullah (s.a.v.)’den “Ümmü Habîbe bint Cahş müstehâza idi” rivayetini naklettikten sonra yukardaki rivayetin aynısını zikretti.

Şerîk, Ebu’l-Yekzân’dan, o, Adiy b. Sabit’ten o da babası tarikiyle Rasûlullah (s.a.v.)’in: “İstihaza olan kadın, hayz günlerinde namazı terk eder. Sonra gusledip namazını kılar” dediğini rivayet etmiştir.

Alâ b. El-Müseyyeb Hakemden, o da Ebu Ca’fer’den rivayet etti ki: Sevde (r.a.) istihaze oldu. Rasûlullah (s.a.v.) kendisine istihaza günleri geçtikten sonra yıkanıp namazını kılmasını emretti.

Saîd b. Cübeyr, Ali (r.a.) ve İbn Abbas (r.a.)’dan müstehâza’nın hayz günlerinde namazı terk edeceğini rivayet etmiştir. Beni Hâşim’in azatlısı Ammar ve Talk b. Habîb, İbn Abbas’dan: Ma’kil el-Has’amî, Ali (r.a.)’den ve Şa’bî Mesrûk’un hanımı Gamîr kanalıyla Âişe (r.ah.) aynısını rivayet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd dedi ki: “Müstehâza hayz günlerinde namazı terkeder” sözü Hasen, Saîd b. Müseyyeb, Atâ, Mekhûl, İbrahim ve Kasım’ın kavlidir.

Ebû Dâvûd dedi ki: Katâde Urve’den hiçbir şey işitmemiştir.²⁶

²⁶ Ebû Dâvûd, “Taharet”, 107(No. 281).

Şâz kavramı hem senet hem de metin olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Senedin şâz olmasının metnin de şâz olmasını gerektirmediği vurgulanmıştır. Ancak hadis kitaplarında şâz kavramı değil, de “gayrı mahfuz” kavramı kullanılmıştır.²⁷ Yalnız “gayrı mahfuz” kavramı, zayıf râvilerin rivayetleri için de kullanılmıştır.²⁸ Çünkü şâz hadis zayıf hadistir. Şâz hadiste teferrüd ve muhalefet öne çıkmış ve zayıf hadis olarak kabul edilmiştir.²⁹ Şâz hadiste teferrüd ve muhalefet bir zorunluluk olarak görülmüş ve bu vasfa sahip olan hadisler sahih olmaktan çıkarılıp, zayıf hadisler kategorisine dâhil edilmiştir.³⁰

Sonuç olarak: şâz hadis tek başına incelendiği zaman makbul bir hadis olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu hadis nevinin râvileri sika râvilerden oluşmaktadır. Şâz hadisi zayıf kategorisine sokan kısmı ise, hadisin kendisinden daha makbul râvilere muhalefet etmesi ve teferrüd etmesidir. Teferrüd kendi başına bir zafiyet unsuru değildir. Bazı müelliflerce zafiyet unsuru olarak kabul edilse de buna itibar edilmemiştir. Sikalara muhalefet ise hadisi merdud hadisler kategorine sokmakta ve delil olarak kullanılmasını engellemektedir. Bir hadisin sıhhat şartlarından birisi de şâz olmaması göz önüne alındığı zaman bu sonuç tabii bir sonuçtur.

Şâz konusunu incelerken şâzlığın hem senet hem de metinde olduğunu belirtmişti. Senetteki şâzlık amel bakımından hadisi çok fazla etkilememektedir. Bu sebeple asıl şâzlık metinde görülen şâzlıktır. Bu da metin tenkidine yönelik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu metne yönelik değerlendirme olmadığını iddia edenlere bir cevap teşkil etmektedir.

Ayrıca şâz konusu, hadis usulünün rasyonel olduğunu, bu usulü geliştirenlerin insan olduğunu, bu insanların sika olmalarına rağmen hata yapabileceklerini göstermektedir. Çünkü insanoğlu peygamberler hariç, hatadan uzak değildir. Bu hataları tespitite yine insanoğlu tarafından ortaya çıkarılarak, şâz diye bir kavramı bize kazandırmıştır. Bu sayede sika olup da hata yapanların hataları

²⁷ Tirmîzi, “Savm”, 24 (No. 728).

²⁸ Tirmîzi, “Savm”, 24 (No. 728).

²⁹ İbn Salâh, *Ulûmu'l -hadîs (Mukaddimetü İbnu's-Salâh)*, 79.

³⁰ Muhittin Düzenli, *Hadislerde Gizli Kusurlar*, (Ankara: TDV, 2016), 276.

ortaya konmuştur. Böylece dinin temel kaynaklarından biri olan sünnet, çoğunlukla tahrif edilmeden sapa sağlam olarak koruna gelmiştir. Daha önceki ümmetlere bakıldığı zaman peygamberlerinin kendilerine getirdiği vahiy henüz bir nesil bile geçmeden tahrife uğramış ve dinlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Onların kaybettiği değerleri de bu ümmet, indirilen Kur'an ve sahih sünnette içerisinde muhafaza edegelmış ve kıyamete kadar da muhafaza edecektir. Çünkü Allah Kitabı'nda "Muhakkak zikri biz indirdik ve muhakkak biz onu koruyacağız"³¹ buyurmaktadır.

2. Muztarib Hadis

Muztarib hadislerden her biri tek başına ele alındığı zaman makbul bir hadis olduğu görülmektedir. Lakin konu ile ilgili diğer hadislerle beraber ele alındığı zaman, zayıf bir hadis konumuna düşmektedir. Bu sebeple de amel edilmeyen hadis neveleri arasına girmektedir.

Muztarib (ضرب) kökünden ve (افتعال) babından ismi fail olarak gelmektedir. Karışık olmak, hareket etmek, gibi anlamlara gelmektedir. Bir işin karışık olması, bozuk olması bu anlamdadır. Senedin bozuk olması da aynı anlamda kullanılmaktadır.³²

Muztarib hadisin tanımını ilk yapan İbnu's-Salah'dır. Ondan sonra yapılan tanımlar bu tanıma dayanmaktadır. İbnu's-Salah muztarib hadisi: "bir hadisin birçok râvî tarafından birbirine muhalif olarak rivayet ettikleri, kuvvet bakımından birbirine eşit oldukları için birini diğerine tercih imkânı olamayan hadistir"³³ diye tanımlamıştır. İbnu's-Salah'tan sonraki tanımlarda buna yakın tanımlardır.

İbn Hacer, "râvinin değişmesiyle iki rivayetten birini diğerine tercih etme imkânı bulunmayan hadis" olarak tarif etmektedir.³⁴

Talat Koçyiğit ise şöyle bir tanım yapmaktadır:

³¹ Kur'anı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), Hicr 15/9.

³² İbn Manzûr, "drb", *Lisânu'l-Arap*, 5: 477.

³³ İbn Salâh, *Ulûmu'l-hadîs (Mukaddimetü İbnu's-Salâh)*, 94.

³⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Nuhbetu'l Fiker Şerhi*, 63.

Bazen bir, bazen de iki veya daha fazla râviden muhtelif şekillerde rivayet edilen, ne râvilerden birinin hafıza yönünden üstünlüğü, ne râvinin kendisinden rivayet ettiği şeyhine yakınlığı ve ne de sair tercih sebeplerinden herhangi birinin bulunmaması dolayısıyla, rivayetleri arasında tercih yapılamayan hadistir.³⁵

Müellif yaptığı bu tanıma şu şekilde açıklama getirmektedir:

Bir râvi şeyhinden bir hadis rivayet eder: bir başka seferinde yine aynı hadisi aynı şeyhten ikinci defa rivayet ederken ya hadisin isnadında yahut metninde bazı değişiklikler yapar. Bu değişiklikler sebebiyle iki rivayet arasında, bazen bariz bir muhalefet hâsıl olur ve hadis imamı bu iki rivayetten doğru olanını tercih etmek zorunluluğu duyarsa da bu tercihi yapamaz. İşte o zaman bu hadisin muztarib olduğuna hükmedilir.³⁶

Bu tanımlardan anlaşılan bir hadisin muztarib sayılması için bazı şartlar gerekmektedir.

2.1. Muztarib Hadisin Şartları

1-Râvilerin sika olması: Râvilerin adalet ve zapt yönünden güvenilir olması gerekmektedir. Zira râviler zayıf ise, bu râvilerin rivayeti muztarib kapsamına girmez.

Şâz hadiste olduğu gibi muztarib hadiste de sika râvi ile zayıf râvinin rivayeti muhalefet ederse sika râvinin rivayeti alınır ve zayıf râvinin rivayeti terkedilir. İztırab olan hadislerin ise hepsi terkedilir.

2-Râvilerin sika olması ile, hadislerin kuvvet bakımından birbirine eşit olması ve birinin diğerine tercih etme imkânının bulunmaması gerekir.³⁷

Bir hadisin muztarib kavramı içerisinde değerlendirilmesi için ikinci bir şart da hadislerin sıhhat bakımından birbirine eşit olmasıdır. Şâz hadiste hadisler sıhhat bakımından eşit olsa da râvi sayısı bakımında eşit olmadığı için râvi sayısı fazla olan rivayet tercih edilmektedir. Oysa muztarib hadiste râvi sayısı birini diğerine tercih edecek kadar az değildir.

³⁵ Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, (Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980), 139.

³⁶ Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, (1980), 139.

³⁷ Tahrân, *Yeni hadis usulü (Teyşîru Mustahabi'l Hadis)*, 128.

3-Rivayetlerin birbirine muhalif olması gerekmektedir. Eğer muhalefet yoksa ızdıraptan bahsedilemez.³⁸

Bir hadisin muztarib olması için gereken şartlardan biri de hadislerin birbirine muhalif olması gerektiğidir. Şâz hadiste olduğu gibi muztarib hadiste de muhalefet gerekmektedir. Bu ise önemli bir ölçüdür. Zira muhalefet yoksa ne ızdıraptan ne de şâzlıktan bahsedilemez.

4-Hadislerden birini diğerine tercih etme imkânının bulunmaması gerekir.³⁹

Muztarib hadiste eğer birini diğerine tercih etme imkânı bulunsaydı o zaman hadis muztarib değil şâz kavramı içerisinde değerlendirilmek gerekecekti. Bir hadiste ızdıraptan bahsedebilmek için bu dört şartın bir arada bulunması gerekmektedir. Eğer bu şartlardan biri eksik olursa hadis muztarib olmaktan çıkar.

2. 2. Muztarib Hadisin Bulunduğu Mahaller

İztırap sadece senede yönelik değildir. İztırap hem senette hem metinde görülebilir. Fakat daha çok senette görülür. Nadir de olsa metinde de görülmektedir. Muhaddislerin metinde görülen ıztıraba hükmetmesi nadirdir.⁴⁰

Muztarib hadisin tespiti kolay bir iş değildir. Bunu ancak konunun uzmanları yapabilir. Senedin bütün tarikleri bir araya getirilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, konunun misallerini aynı hadisler oluşturmaktadır.

2. 2. 1. Senette İztırap

Senette ıztırab: Senetteki ıztırab altı çeşittir. Bunlar,

1-Rivayetlerden birinin mevsul, diğerinin mürsel olması,

2-Rivayetlerden birinin merfu, diğerinin mevkuf olması,

3-Rivayetlerden birinin muttasıl, diğerinin munkatı olması,

4-Râvinin bir sahabeden belli bir tâbiî vasıtası ile rivayet ettiği bir hadisi, diğer bir rivayette aynı sahabeden başka bir tâbiî vasıtası

³⁸ Koçyiğit, *Hadis Usûlu* 139.

³⁹ Koçyiğit, *Hadis Usûlu* 139.: İbn Hacer el-Askalânî, *Nuhbetu'l Fiker Şerhi*, 63.: Tahrân, *Yeni hadis usulü (Teyşîru Mustahahi'l Hadis)*, 128.

⁴⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Nuhbetu'l Fiker Şerhi*, 63.

ile rivayet etmesi ki, bu râvi her iki tâbiîden de dinlemiş olma ihtimalinden dolayı kabul görmemiştir.

5-Hadisın iki isnadından birinde fazla bir râvinin bulunması,

6-Adı ve nisbesinde ihtilaf edilen bir râvinin zayıf mı, sika mı olduğu konularında tereddüt edilmesi,⁴¹

Senetteki ıztırab ile ilgili usul kitaplarının çoğunda Ebû Bekr hadisi misal olarak verilmektedir:

İbn Abbas (r.a.)’den, Ebû Bekr (r.a.) dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü seni saçı ağarmış görüyorum.” Buyurdu ki: “Beni Hûd, Vâkia, Mürselât, Nebe, Küvvirat sûreleri ihtiyarlattı.”⁴²

Dârekutnî diyor ki: “Bu hadis muztaribdir. Ebû İshak tarikinden gelen bu rivayette on türlü ihtilaf edilmiştir. Onlardan bazıları bunu mürsel olarak rivayet etmiştir, bazıları mevsul olarak rivayet etmiştir, kimi Ebû Bekir (r.a.)’den, kimi Sa’d (r.a.)’den, kimi Âişe (r.ah.)’den rivayet etmişlerdir. Hadis râvilerinin tamamı sika olduğu için birini diğerine tercih imkânı da yoktur ve cemetmekte mümkün değildir.”⁴³

Ebû İshak tarikinden gelen bu rivayetleri Sehâvî şöyle belirtmektedir:

1-Ebû İshâk→ İkrime→ Ebû Bekr.

2-Ebû İshâk→ İkrime→ Ebû Bekr→ İbn Abbas.

3-Ebû İshâk→ Ebû Cuhayfe→ Ebû Bekr.

4-Ebû İshâk→ Berâ→ Ebû Bekr.

5-Ebû İshâk→ Ebû Meysere→ Ebû Bekr.

6-Ebû İshâk→ Mesrûk→ Ebû Bekr.

7-Ebû İshâk→ Mesrûk→ Âişe→ Ebû Bekr.

8-Ebû İshâk→ Alkame → Ebû Bekr.

9-Ebû İshâk→ Âmir b. Sa’d el-Becelî→ Ebû Bekr.

10-Ebû İshâk→ Âmir b. Sa’d el-Becelî→ Babası (Sa’d)→ Ebû Bekr.

11-Ebû İshâk→ Mus’ab b. Sa’d→ Babası (Sa’d)→ Ebû Bekr.

⁴¹ Ayhan Tekineş, “muztarib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/423.

⁴² Tirmîzi, “Tefsîru’l-Kurân”, 56(No. 3581).

⁴³ Suyuti, *Tedribu’r-Ravî Şerhi Takrîbu’n-Nevevi*, 185.

12-Ebû İshâk→ Ebu'l-Ahvas →İbn Mes'ûd.⁴⁴

Senetteki ıztırabla ilgili verilen diğer bir misal:

Ebû Hüreyre (r.a.)'den Rasûlullah (s.a.v.) dedi ki: "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman, önüne sütrec olacak bir şey koysun, eğer diyecek bir âsâ bulamazsa, bir hat (çizgi) çeksin. Ondan sonra önünden geçen artık onun namazına zarar vermez.⁴⁵

Sehâvî, senette yer alan İsmail b. Ümeyye hakkında ihtilaf edildiğini belirterek şu isnatları vermektedir:

1-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Amr b. Muhammed b. Hars→ Dedesi Hars→ Ebî Hüreyre.

2-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Amr b. Hars→ Babası→ Ebî Hüreyre.

3-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Amr b. Muhammed b. Amr b. Hars→ Dedesi Hars b. Süleym→ Ebî Hüreyre.

4-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Muhammed b. Amr b. Hars→ Dedesi Hars (Beni Üzreden bir adam) → Ebî Hüreyre.

5-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Muhammed b. Amr b. Hazm→ Babası→ Dedesi→ Ebî Hüreyre.

6-İsmâil b. Ümeyye→ Muhammed b. Amr b. Hureys→ Ebî Seleme→ Ebî Hüreyre.

7-İsmâil b. Ümeyye→ Hureys b. Ammar→ Babası→ Ebî Hüreyre.

8-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Amr b. Muhammed→ Dedesi Hureys b. Süleyman→ Ebî Hüreyre.

9-İsmâil b. Ümeyye→ Ebi Amr b. Hureys→ Dedesi Hureys→ Ebî Hüreyre.⁴⁶

Rivayetlere baktığımız zaman İsmail b. Ümeyye'nin hadisi naklettiği şeyhin kimliği üzerinde bir belirsizlik bulunmaktadır. Bu

⁴⁴ Şemsü'd-Dîn Muhammed b. Abdîrrahman Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfiyyeti'l-Hadîs*, (Riyad: Mektebetü Dâru'l-Minhâc,2015), 2/77-78

⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Salat", 103 (No. 289): Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavûd, (Şam: Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşîrûn, 2015.), 12/355 (No. 7392), İbn Mâce, "İkâme", 36 (No. 943).

⁴⁶ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfiyyeti'l-Hadîs*, 2/71-72: Suyuti, *Tedribu'r-Ravî Şerhi Takribu'n- Nevevi*, 183-184

şeyhin babası ve dedesi üzerinde de bu belirsizlik devam etmektedir.

İbnu's-Salâh bu hadisi isnatta muztaribe örnek olarak vermektedir.

Sika râvilerden, herhangi birinin ismi veya nesebi üzerinde ihtilaf edilmesi râvi sika olduğu sürece ona zarar vermeyebilir. Çünkü bu duruma sahih hadislerde de rastlanabilmektedir. Bundan dolayı İbn Hibban, o râvi kendi nezdinde sika olduğu için hadise sahih hükmünü vererek, râvi ve babası ile ilgili görüşlerden birini tercih etmiştir.⁴⁷ Lakin hadis ehli buradaki ihtilafın rivayet edilen değil de rivayet eden sika râvinin zabtının sağlam olmaması nedeniyle hadisin ızdıraba uğradığını belirtmektedir. Yoksa isimlerin farklı olması nedeniyle değil.⁴⁸

Bu gibi hadislerin râvileri hakkında tercih yapılmayacak derecede ihtilaf varsa muztarib olarak değerlendirilir. Hadis alimleri böyle hadisler için, “ızdırab hadisin zayıf olmasını gerektirir” demişlerdir.⁴⁹

2. 2. 2. Metinde İztırab

Metinde ıztırab: Metindeki ıztıraplar genelde iki farklı hadisin bir hadis zannedilmesinden kaynaklanır. Sahabe râvileri ve metinleri farklı ise bu iki ayrı hadis olarak değerlendirilir. Bir metindeki ıztırab, o metinden farklı hükümler çıkarılmasına imkân veriyorsa, bu durum hadisin sıhhatini zedeler, fakat hadisin anlamında önemli bir değişiklik yapmıyorsa bu mana ile rivayete hamledilir ve hadis kabul edilir.⁵⁰

Metindeki ıztırab ile ilgili örnek ise, yine usul kitaplarında zikredilen Fâtıma binti Kays hadisidir:

Fâtıma binti Kays (r.ah.)’dan Rasûlullah (s.a.v.) dedi ki: “Zekâtın dışında malda bir hak vardır.”⁵¹

⁴⁷ Suyuti, *Tedribu'r-Ravî Şerhi Takrîbu'n-Nevevi*, 185

⁴⁸ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfiyyeti'l-Hadîs*, 2/74

⁴⁹ Suyuti, *Tedribu'r-Ravî Şerhi Takrîbu'n-Nevevi*, 185

⁵⁰ Tekineş, “muztarib”, 31/423.

⁵¹ Tirmîzi, “Zekât”, 27 (No. 665).

İbn Mâce rivayetinde ise Fâtıma binti Kays (rah.)’dan Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle derken işittim: “Zekâtın dışında malda bir hak yoktur.”⁵²

Tirmîzi (ö.279/892) rivayeti, malda zekâtın dışında hak olmadığını belirtirken, İbn Mâce (ö.273/887) rivayeti ise tam tersini söylemektedir. Bu ıztırap tevil edilmesi mümkün olmayan bir ıztıraptır.⁵³

Usul kitaplarında verilen bu misalin, ıztırap için uygun olmayacağını söyleyenler de vardır. Çünkü Şerîk’in şeyhi zayıftır ve hadis, ıztırap yönünden değil, râvinin zayıflığı yönünden merdûttur.⁵⁴

Konu ile ilgili doğru olacak bir misal, Enes b. Mâlik hadisidir ki, Müslim rivayeti şöyledir:

Enes b. Mâlik şöyle demektedir: “Rasûlüllah (s.a.v.)’in, Ebû Bekr (r.a.)’in, Ömer (r.a.)’in ve Osman (r.a.)’ın arkasında namaz kıldım, hepsi de namaza başladıkları zaman الحمد لله رب العالمين ile başlıyorlar ve kıraatin ne başında ne de sonunda بسم الله الرحمن الرحيم zikretmiyorlardı.”⁵⁵

Buhârî rivayetinde ise,

Enes b. Mâlik şöyle demektedir: “Rasûlüllah (s.a.v.), Ebû Bekr (r.a.) ve Ömer (r.a.), namaza الحمد لله رب العالمين ile başlıyorlardı.”⁵⁶

İmam Mâlik rivayetinde de:

Enes b. Mâlik şöyle demektedir: “Ebû Bekr (r.a.)’in, Ömer (r.a.)’in ve Osman (r.a.)’in arkasında namaz kıldım, hepsi de namaza başladıkları zaman بسم الله الرحمن الرحيم okumuyorlardı.”⁵⁷

Bu hadislerle ilgili olarak İbn Abdilber (ö.463/1071) şöyle demektedir: “Bu hadislerin lafızları üzerinde birçok ihtilaf vardır. Bazı rivayetlerde “Ebû Bekr (r.a.) ve Ömer (r.a.)’in arkasında namaz kıldım” denilmekte, bazılarında “Osman (r.a.)” ilave edilmekte, bazılarında “Ebû Bekr (r.a.) ve Osman (r.a.)” zikredilmektedir. Bazı

⁵² İbn Mâce, “Zekât”, 3 (No. 1789).

⁵³ Suyuti, *Tedribu’r-Ravî Şerhi Takrîbu’n-Nevevi*, 186.

⁵⁴ Koçyiğit, *Hadis Usûlu*, 142.

⁵⁵ Müslim, “Salât”, 52.

⁵⁶ Buhârî, “Ezân”, 89 (No. 743).

⁵⁷ Mâlik b. Enes el Asbahî, *el-Muvattâ’*, thk. Külâle HasanAlî (Şam: Müessesetü’r-Risâletü’n-Nâşirün, 2018), “Salât”, 30.

rivayetlerde “بسم الله الرحمن الرحيم okumuyorlardı” bazılarında “cehri okumuyorlardı”, bazılarında “cehri okuyorlardı”, bazılarında “الحمد بسم الله الرحمن الرحيم ile başlıyorlardı”, bazılarında da “بسم الله الرحمن الرحيم okuyorlardı”, denilmektedir. Bu öyle bir ızdırıp ki, hiçbir râvinin elinde buna dair bir hüccet yoktur.”⁵⁸

Konu ile ilgili verilen diğer bir misal de “Zü'l-yedeyn” hadisi olarak bilinen şu rivayetlerdir:

1-Buhârî Metni:

Bize İshâk aktardı → bize İbn Şumeyl aktardı→ bize İbn Avn haber verdi→ İbn Sîrîn'den rivayet edildiğine göre Ebu Hüreyre şöyle demiştir:

“Hz. Peygamber bir gün bizlere gün devrildikten sonra kılınan namazlardan birini kıldırdı. İbn Sîrîn diyor ki: ‘Ebu Hüreyre hangi namaz olduğunu söyledi ancak ben unuttum.’ Bize iki rekât kıldırdıktan sonra selam verdi. Ardından mescidin içinde yanlamasına uzatılmış bir tahta parçasına doğru gitti ve sınırlı bir şekilde ona yaslandı. Sağ elini sol elinin üzerine koyarak parmaklarını birbirine geçirdi. Ardından sağ yanağını sol elinin dışına yasladı. Acele çıkmak isteyenler “namaz kısaldı” diyerek mescidin kapılarından çıktılar. Cemaat içinde bulunan Ebû Bekr ile Ömer ise Hz. Peygamber’den çekinerek bir şey demediler. Cemaatte –kollarının uzunluğundan dolayı- kendisine Zü'l-yedeyn denilen biri vardı. Hz. Peygamber’e ‘Ya Rasûlüllah! Namaz kısaldı mı yoksa unuttunuz mu?’ diye sordu. Hz. Peygamber de ‘ne unuttum ne de kısaldı’ dedi. Ardından ‘Zü'l-yedeyn’in dediği gibi mi’ diye sordu. Cemaat da ‘evet’ dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber ileri gidip terk ettiğini kıldı ve selam verdi. Sonra Hz. Peygamber, namazdaki secdesi kadar veya daha uzun secde yaptı, sonra başını kaldırdı ve tekbir aldı.”⁵⁹

2-Buhârî Metni:

Hafs b. Ömer→ Yezîd b. İbrahim→ Muhammed isnadıyla rivayet edildiğine Ebû Hüreyre’den şöyle nakledilmiştir:

“Hz. Peygamber bir gün bizlere öğle namazını iki rekât kıldırdı. Daha sonra selam verdi. Ardından mescidin önünde yer alan bir

⁵⁸ Koçyiğit, *Hadis Usûlu*, 142-143.

⁵⁹ Buhârî, “Salât”, 88 (No. 482).

tahta parçasına doğru gitti ve elini onun üzerine koydu. Acele çıkmak isteyenler “namaz kısaldı” diyerek mescidin kapılarından çıktılar. O gün cemaat içinde bulunan Ebû Bekr ile Ömer ise Hz. Peygamber’den çekinerek bir şey demediler. Cemaatte Hz. Peygamber’in kendisini “Zü’l-yedeyn” diye çağırdığı biri vardı. O, Hz. Peygamber’e ‘Ya Rasûlüllah! namaz kısaldı mı yoksa unuttunuz mu?’ diye sordu. Hz. Peygamber de ‘ne unuttum ne de kısaldı’ dedi. Ardından ‘Zü’l-yedeyn doğru söyledi’ diye buyurdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ileri gidip terk ettiğini kıldı ve selam verdi. Sonra Hz. Peygamber, namazdaki secdesi kadar veya daha uzun secde yaptı, sonra başını kaldırdı ve tekbir aldı.”⁶⁰

3-Buhârî’nin Diğer Bir Rivayeti:

Hafs b. Ömer→ Yezîd b. İbrahim→ Muhammed isnadıyla rivayet edildiğine göre Ebû Hüreyre şöyle demiştir:

“Hz. Peygamber bir gün bizlere gün devrildikten sonra kılınan namazlardan birini kıldırdı. Muhammed (İbn Sîrîn) diyor ki: ‘büyük ihtimalle bunun ikindi olduğudur.’ Bize iki rekât kıldırdıktan sonra selam verdi. Ardından mescidin önünde yer alan bir tahta parçasına doğru gitti ve elini onun üzerine koydu. Acele çıkmak isteyenler “namaz kısaldı mı” diyerek mescidin kapılarından çıktılar. Cemaat içinde bulunan Ebû Bekr ile Ömer ise Hz. Peygamber’den çekinerek bir şey demediler. Cemaatte Hz. Peygamber’in kendisini Zü’l-yedeyn diye çağırdığı bir adam Hz. Peygamber’e ‘Ya Rasûlüllah! Namaz kısaldı mı yoksa unuttunuz mu?’ diye sordu. Hz. Peygamber de ‘ne unuttum ne de kısaldı’ dedi. O da ‘Bilakis unuttunuz.’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber iki rekât namaz kıldırdı. Namazdaki secdesi kadar veya daha uzun secde yaptı...”⁶¹

4-Müslim Rivayeti:

Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb (ikisi)→ İbn Uyeyne→ Amr→ Süfyân b. Uyeyne→ Eyyûb→ Muhammed b. Sîrîn→ Ebû Hüreyre:

“Hz. Peygamber bir gün bizlere gün devrildikten sonra kılınan namazlardan birini ya öğleyi ya da ikindiye kıldırdı. Bize iki rekât kıldırdıktan sonra selam verdi. Ardından mescidin kible yönünde bir tahta parçasına doğru gitti ve sinirli bir şekilde ona yaslandı.

⁶⁰ Buhârî, “Edeb”, 45 (No. 6051).

⁶¹ Buhârî, “Sehv”, 5 (No. 1229).

Acele çıkmak isteyenler “namaz kıaldı” diyerek mescidin kapılarından çıktılar. Cemaat içinde bulunan Ebû Bekr ile Ömer ise Hz. Peygamber’den çekinerek bir şey demediler. Zü’l-yedeyn kalktı ve Hz. Peygamber’e ‘Ya Rasûlullah! Namaz kıaldı mı yoksa unuttunuz mu?’ diye sordu. Hz. Peygamber de sağa sola bakarak ‘Zü’l-yedeyn ne diyor?’ diye sordu. Ashab da ‘Doğru söylüyor, çünkü sen ancak iki rekât namaz kıldırдың’ cevabını verdiler. Bunun üzerine iki rekât namaz kıldırды ve selâm verdi, sonra tekbir aldı sonra secde etti, sonra tekbir aldı ve (başını) kaldırdı, sonra tekbir aldı sonra secde etti, sonra tekbir aldı ve (başını) kaldırdı” dedi.⁶²

5-Müslim Rivayeti:

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Zuheyr b. Harb→ İbn Uleyye→ Zuheyr→ İsmail b. İbrahim→ Hâlid→ Ebû Kılâbe→ Ebû’l-Muhelleb isnadıyla rivayet edildiğine göre İmrân b. Husayn’dan şöyle nakledilmiştir:

“Rasûlullah (sav) ikindiye kıldırmış ve üç rekâtta selâm vermiş. Sonra evine girmiş. Arkasından Hırbâk denilen ve ellerinde bir parça uzunluk bulunan bir adam kalkarak ona varmış ve ‘Ya Rasûlullah!’ diyerek yaptığını kendisine anlatmış. Rasûlullah, kızgın bir hâlde cübbesini sürükleyerek dışarıya çıkmış ve cemaatin yanına gelerek: ‘Bu doğru mu söyledi?’ demiş. Ashâb da ‘Evet!’ cevabını vermişler. Bunun üzerine Peygamber, bir rekât daha kılmış: sonra selam vermiş, sonra iki secde yapmış: sonra selam vermiş.”⁶³

6-Müslim’in Diğer Bir Rivayeti:

Haccac b. eş-Şâir→ Hârun b. İsmail→ el-Hazzâz→ Ali→ Yahyâ→ Ebû Seleme isnadıyla rivayet edildiğine göre Ebû Hüreyre:

“Hz. Peygamber öğle namazını iki rekât kıldırıktan sonra selam verdi. Benî Süleym’den bir adam geldi ve Ya Rasûlullah! Namaz kıaldı mı yoksa unuttunuz mu? diye sordu... dedi ve hadisin geri kalanını söyledi.”⁶⁴

Yukarıdaki hadislerde görülen ıztırab, eksik kılınan bir namazın vakti konusunda ve Rasûlullah (s.a.v.) uyaran kişi

⁶² Müslim, “Mesâcid”, 97.

⁶³ Müslim, “Mesâcid”, 101.

⁶⁴ Müslim, “Mesâcid”, 99.

hakkındadır. Rivayetleri incelediğimizde Ebû Hüreyre bu namazın hangi namaz olduğu konusunda emin olamamaktadır. Bir rivayette gün devrildikten (batıya meylettikten) sonra kılınan namazlardan birini, bir rivayette “öğle” namazı, bir rivayette öğle ya da ikindi, bir rivayette yine “ikindi” olduğunu söyleyerek tereddütlerini ortaya koymuştur. Bazen “öğle” diyerek kesin ifade kullanılırken bazen de “ikindi” diyerek kesin ifade kullanılmıştır. Ayrıca Ebu Hüreyre vakitle ilgili tereddüdüne bizzat kendi de ifade etmiştir. Ortada bir tereddüt var, dolayısıyla bir ıztırabın olduğu vakidir. İbn Hacer bu vaktin ikindi olduğunu Ebu Hüreyre’den gelen rivayeti tercih etmiştir.⁶⁵

Bu rivayetlerin metinlerindeki diğer bir ıztırab ise, dalgınlığı sebebiyle namazı eksik kıldıran Rasûlullah (s.a.v.)’i uyaran kişi ile ilgili verilen bilgiler hakkındadır. Bazı rivayetlerde uyaran kişi Zü’l-yedeyn olarak ifade edilirken başka bir rivayette Hırbâk denilen ve ellerinde bir parça uzunluk bulunan bir adam olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda uyaran kişi bu iki ismin yanında başka bir rivayette de Süleymoğulları kabilesinden bir adam olarak geçmektedir. İşte var olan bu ihtilaf sebebiyle bu hadislerin metinlerinde bir ıztırabın olduğu görülmektedir.

Hadislere bakıldığı zaman öğle ya da ikindi arasında tereddüt edilse de bu namazın zevalden sonra ve akşamdan önce kılınan dört rekâtlı bir namaz olduğu kesindir. Diğer kesin olan şey ise ister lakabı olsun ister ismi olsun, isterse de kabile ismi olsun Rasûlullah (s.a.v.)’i uyaran bir kimsenin bulunmasıdır. Elbette bu ihtilafların ortaya konup açığa çıkarılması âlimlerin şeri ahkâmı ne kadar titiz davrandığını göstermesi bakımından önemlidir.⁶⁶ Ancak meseleye uygulama bakımından bakılırsa, namazını eksik kılan bir kimsenin ne yapacağı konusunda bu hadislerin sıhhatini kaybetmediği görülmektedir. Şayet durum böyle olmasaydı ne Buhârî ne de Müslim bu hadisleri kitaplarına almazdı. Ayrıca bu hadislerden hareketle Buhârî ve Müslim gibi hadis imamları üzerinde tereddüt oluşturmaya çalışanlara buradan bir delil

⁶⁵ Sehâvî, *Fethu’l-Muğîs Şerhu Elfiyyeti’l-Hadis*, 2/80.

⁶⁶ Sehâvî, *Fethu’l-Muğîs Şerhu Elfiyyeti’l-Hadis*, 2/80.

çıkmayacaktır.⁶⁷ Her ne kadar vakit ve uyaran kişi hakkında tereddüt olsa da bu hadisleri zayıflığa sürükleyecek bir ızdırab bulunmamaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi buradaki ızdırab metinden farklı hükümler çıkarılmasına imkân vermemekte ve hadisin anlamında da önemli bir değişiklik yapmamaktadır. Ayrıca muhaddislerin metindeki ızdıraba hükmettikleri durumlar nadirdir. Bütün bunlardan dolayı bu hadisler sahih kabul edilmektedir.

Verilen bu misallerden anlaşıldığı üzere ızdırab, çoğu zaman hadisin zayıflığını gerektiren bir illettir. Her ne kadar râviler güvenilir de olsa, rivayet ettikleri hadiste geçici de olsa gösterdikleri bir zabt zayıflığına rastlamak mümkündür. Bu zayıflık sebebi ile değişik yollarla gelen hadislerden birini tercih etmek mümkün olmadığı zaman, o rivayet muztarib olmaktadır.⁶⁸ Bu durum çoğunlukla isnatta görülmektedir. Metinde ızdıraba hükmetmenin nadir olduğunu daha önce belirtilmişti. Şâz hadiste hadislerden biri ile amel edilirken, muztarib hadiste çelişen rivayetlerin tamamı terkedilmektedir. Yalnız burada şunu da unutmamak lazım ki senedin muztarib oluşu her zaman metnin de muztarib olmasını gerektirmez.

Sonuç

İncelenmeye çalışılan konu makbul olduğu halde ihtilaf nedeni ile merdud olan hadis nevileridir. Bu tür hadisler, birbirlerine muhalefeti sonucu ortaya çıkmıştır. Bu neviler şâz ve muztarib hadistir.

Hadis usulü hadislerin ortaya çıkması ile başlayıp günümüze kadar süren, hadislerin sonraki nesillere güvenilir ve sağlam bir şekilde aktarılması için, süreç içerisinde oluşturulan ve rasyonel temellere dayanan bir usuldür. Bu usulün gayesi dinin temel kaynaklarından ikincisi olan hadislerin sonraki nesillere sağlam bir şekilde aktarılmasıdır. Böylece hem Kur'an'ın hem de hadisin korunması, daha kısa bir ifade ile dinin korunması sağlanmıştır.

⁶⁷Ali Karacelil, *Hadis Usûlü'nde Muztarib Hadis ve Değeri*, (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 34.

⁶⁸ Koçyiğit, *Hadis Usûlu*, 143.

Hadis usulü rasyonel bir sistemdir. Bu sistemi Müslüman âlimler geliştirmişlerdir. Bu sistemde yer alan isnad sistemi râvilerin güvenilirliklerine dayanmaktadır. Bu râvilerden güvenilir olduğu halde hata yapma ihtimali her zaman mevcuttur. Çünkü insanlar hatadan masum değildir. Konu din olunca bu sistemi geliştiren Müslüman âlimler, güvenilir râvilerin hatalarını ortaya koyan metodolojiyi de bu sistemin içerisine koymuşlardır. Böylece hadis usulü sistemi daha güvenilir hale gelmiştir. Bu sistem akademik kaygıların sonucu değil, dini kaygıların sonucu olarak ortaya konulmuştur. Bu sebeple akademik kaygılar, bu sistemi sarsmaya yetmeyecektir.

İsnad sistemi içerisinde güvenilir râvilerin hatalarını ortaya koyan iki kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar şâz ve muztarib hadistir. Bu iki kavram sika râvilerin hatalarına işaret etmektedir. Bu iki kavramı ortaya çıkaran temel etken, aynı konudaki hadislerin birbirine muhalefet etmesidir.

Şâz hadiste her hadis birbirinden bağımsız olarak ele alındığı zaman her hadis sağlamdır. Fakat bu hadislerin birbiri ile ihtilafı ve ayrıca birinin bu ihtilafta fert kalması ve bu fert kalan hadisi şâz konumuna dolayısı ile zaafa uğratmaktadır. Zaafa uğrayan hadis reddedilirken, karşısındaki hadisler “mahfuz” olarak makbul hadisler arasına girmektedir.

Muztarib hadisler de ayrı ayrı ele alındığı zaman sağlam olduğu görülür. Bu hadislerin de birbiri ile ihtilafı hepsini zaafa uğratmaktadır. Çünkü bir tarafı diğer tarafa tercih edemeyecek kadar iki tarafta eşit seviyededir. Bu sebeple şâzdan farklı olarak muztarib hadisin tamamı zayıf kategorisine girmektedir.

Bir hadisin şâz ve illetli olmaması hadis şartlarındandır. Ayrıca bu iki kavram hem senede hem de metne yöneliktir. Dolayısı ile metne yönelik kavramlar da sahih hadis şartları içerisinde yer almaktadır. Bunları görmezden gelip metne önem verilmediği yönündeki hadis usulüne yönelik tenkitler boş ve yersizdir.

Kaynakça

- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavûd, 52 Cilt, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2015.
- Aydınlı, Abdullah, "şâz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Erişim1 Haziran 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/saz--hadis>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiü's-Sahîh*, thr. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2018.
- Büstânî, Muallim Budrus, *Muhîd el Muhîd*, nşr. Muhammed Utman. 9 Cilt. Lübnan: Dâru'l Kitâp el-İlmiyye, 2009.
- Düzenli, Muhittin, *Hadislerde Gizli Kusurlar*, Ankara, TDV, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbnu'l Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2017.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Nuhbetü'l Fiker Şerhi*, çev. Talât Koçyiğit, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- İbn Kesîr, *el-Bâisu'l-Hadîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*, Şam, Dâru'l-Feyha, 2016.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2015.
- İbn Manzûr, *Lisanü'l Arap*, 9 Cit. Kahire, Darü'l Hadis, 2003.
- İbn Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahmân eş-Şehrazûrî, *Ulûmu'l -hadîs (Mukaddimetü İbnu's-Salâh)*, thk. Nurettin İtr, Dimaşk, Dâru'l-fıkr, 1998.
- Karacelil, Ali, *Hadis Usûlü'nde Muhtarib Hadis ve Değeri*, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis İstihlaları*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Kur'anı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2005.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, thk. Külâle HasanAlî, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2018
- Müslim, Ebû'l Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim (el-Câmiü's-Sahîh)*, thr. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2016.
- Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, çev. Yaşar Kandemir, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.
- Sehâvî, Şemsü'd-Dîn Muhammed b. Abdurrahman, *Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfiyyeti'l-Hadîs*, Riyad, Mektebetü Dâru'l-Minhâc, 2015, I-V.
- Suyuti, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Tedribu'r-Ravi Şerhi Takribu'n-Nevevî*, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2014.
- Tahhân, Mahmud, *Yeni hadis usulü (Teyfîru Mustahahi'l Hadis)*, çev. Cemal Ağırman, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010.
- Tekineş, Ayhan "muztarib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/423. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), *el-Câmiü's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*, thr. Yâsir Hasan, İzzeddîn Dalî, Ammâr et-Tayâr, Şam, Müessesetü'r-Risâletü'n-Nâşirûn, 2017.
- Yeniçel, Necatî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, Şamil*, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1988.
- Yücel, Ahmet, *Hadis Usulü*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.